ज्ञेति" २५२ पृ० सुश्रुते उक्तम् । विवरणं विषशब्दे द्रष्टव्यम् ।

अन्त्रमांस न० "आन्त्रिकं छिद्रमार्गेण धौतं निर्मलधारिणा । तस्य खण्डान् संविधाय वेसवार (वेसम) युतान् पचेत् । निःसारं विरसोद्गारमन्त्रमांससुदाहृतमिति वैद्यकोक्ते पक्वमांसभेदे आन्त्रिके ।

अन्त्रवृद्धि पु० अन्त्रनिमित्ता वृद्धिः । सुश्रुतोक्ते रोगभेदे स च रोगः सु० २८९ पृ० सुश्रुते दर्शितो यथा "वातपित्तश्लेष्मशोणितमेदोमूत्रान्त्रनिमित्ताः सप्त वृद्धयः । तासां मूत्रान्त्रनिमित्ते वृद्धी वातसमुत्थे केवलसमुत्पत्तिहेतुरन्यतमः ॥ अधःप्रकुपितोऽन्यतमो हि दोषः फलकोशवाहिनीरभिप्रपद्य धमनीः फलकोशयोर्वृद्धिं जनयति तां वृद्धिमित्याचक्षते ॥ तासां भविष्यन्तीनां पूर्वरूपाणि वस्तिकटीसुष्कमेढ्रेषु वेदना मारुतनिग्रहः फलकोशशोफश्चेति तत्रानिलपरिपूर्णां वस्तिमिव ततां परुषामनिमित्तानिलरुजं वातवृद्धिमाचक्षते, पक्वोदुम्बरसङ्काशां ज्वरदाहोपगतां चाशु समुत्थानपाकां पित्तवृद्धिं, कठिनामल्पवेदनां शीतां कण्डूमतीं श्लेष्मवृद्धिं, कृष्णस्फोटाचितां पित्तवृद्धिलिङ्गां, रक्तवृद्धिं मृदुस्निग्धां कण्डूमतीमल्पवेदनां तालफलप्रकाशां मेदोवृद्धिम् ॥ मूत्रसन्धारणशीलस्य मूत्रवृद्धिर्भवति सा गच्छतोऽम्बुपूर्णा दृतिरिव क्षुभ्यति मूत्रकृच्छ्रवेदनां वृषणयोः श्वयथुं कोशयोश्चापादयति तां मूत्रवृद्धिं विद्यात् ॥ भारहरणबलवद्विग्रहवृक्षप्रपतनादिभिरायासविशेषैर्वायुरतिप्रवृद्धः प्रकुपितश्च स्थूलान्त्रस्येतरस्य चैकदेशं द्विगुणमादायाधोगत्वा वङ्क्षणसन्धिमुपेत्य सन्धिरूपेण स्थित्वाऽप्रतिक्रियमाणे च कालान्तरेण फलकोशं प्रविश्य मुष्कशोफमापादयत्याध्मातो वस्तिरिवाततः प्रदीर्घः शोफो भवति सशब्दमवपीड़ितश्चोच्छ्वसिति । विमुक्तश्च पुनरावर्तते तामन्त्रवृद्धिमसाध्यामित्याचक्षते" इति । "घण्मासानुपयुञ्जतमन्त्रवृद्धिं व्यपोहति" सुश्रुतम् ।

अन्दिका स्त्री अदि+बन्धने ण्वुल् । नाड्योक्तौ ज्येष्ठभगिन्यामित्यमरटीकायां नीलकण्ठः ।

अन्दू स्त्री अन्द्यते बध्यतेऽनेन अदि+कू । निगडे स्त्रीपादभूषणभेदे च । स्वार्थे कन् "केऽण इति" ह्रस्वः । अन्दुकोऽत्र "स्वार्थिकप्रत्ययस्य प्रकृतितो लिङ्गवचनातिक्रमस्य देवताशब्दादौ दर्शनात् पुंस्त्वम् ।

अ (आ) न्दोल दोलने अद० चु० उभ० सक० सेट् । अ(आ)न्दोलयति-ते आन्दुदोलत्-त । ल्युट् । अ(आ)न्दोलनम् "किञ्चाशासरविन्दसुन्दरदृशां द्राक्चामरान्दोलनादि" ल्युट् । अ(आ)न्दोलितः । सुरादेराकृतिगणत्वनायमुत्प्रेक्षितः स च दीपादि । "आन्दोलत् क दोलने" इति कविकल्पद्रुमोक्तेः श्यामा इत्यस्य तन्मूलं मृग्यम् ।

अन्ध दृष्टिविघाते अद० चु० उभ० णत्यर्थगृहीतकर्मकत्वादकर्मक सेट् । अन्धयति ते आन्दिधत् त । अन्धयन् अन्धितः । "कनकमृगतृष्णान्धितधियेति" मा० द० । दृष्टिरत्र नेत्रेन्द्रियजं प्रत्यक्षं विवेकज्ञानञ्च तद्विघातान्धयस्य कर्तृत्वम् ।

अन्ध त्रि० अन्ध अच् । नेत्रद्वयमूले एकवचनेन तु नास्य प्रयोगः अनुपहतनेत्रान्तरेण तस्य दर्शनसम्भवात् । अन्धश्च द्विविधः जन्मान्धः, उत्पन्ने नेत्रद्वयानपि रोगादिना उपहतनेत्रद्वयश्च उभयत्रैव तत्प्रयोगात् । "जडमूकान्धबधिरानिति" "उन्मत्तोऽन्धश्च पञ्चधा" स्मृतिरिति च मनुः । "इहैवास्ते तु सा लोके गोरन्धौ कथयन्तीति" "अनंशौ क्लीबपतितौ जात्यन्धबधिरौ" तथेति स्मृत्यन्तरम् "अन्धो गगनं न पश्यतीति" व्यु० सदा० "दृष्टोऽन्धः पतितश्चैव मन्त्रकगत" इति सा० द० । चक्षुःसत्त्वेऽपि आलोकादि सहकारिकारणान्तराभावेन दृष्टिरहितोऽपि अस्य प्रयोगः । यथा "दिवान्धाः प्राणिनः केचिद्रात्रावन्धास्तथा परे । केचिद्दिवा तथा रात्रौ प्राणिनस्तुल्यदृष्टय" इति देवी० । तत्र पेचकानां दर्शने आलोकाभावस्यैव सहकारितया तेषां दिवान्धत्वम् । कपोतादीनां तु सूर्यालोकाभावेऽपि दीपाद्यालोकान्तरसद्भावे रात्रावन्धता । मनुष्याणान्तु दिवा सूर्यालोकात्, रात्रौ दीपाद्यालोकात् उभयत्र दृष्टिसत्त्वान्नान्धत्वम् । विवेकज्ञानशून्ये "क्रोधान्धस्तस्य तस्य स्वयमिव भवितेति" वेणी० "मैवान्धत्वं मदान्धसिन्धुरघटेति" गङ्गास्तोत्रम् । "आराध्या गाढतारुण्या समस्तरतकोविदेति" सा० द० "अज्ञानतिमिरान्धस्येति" गुरुगतिः । परिव्राजकभेदे, तस्य "सर्वतुरचतुरिव सकर्णः अकर्ण इव"त्यादि श्रुत्या वाक्चक्षुःश्रुतदर्शनशून्यचक्षुःशून्यत्वोक्तेरन्धत्वम् अतएव "तिष्ठतोव्रजतोवापि यस्य चक्षुर्न दूरगम् । चतुष्पदां भुवं सुक्ष्मा, परिव्राजस्य उच्यते" इत्यनेन तस्यान्धत्वं परिभाषितम् । नक्षत्रवत्ताभालाभोपयोगितया ज्योतिषपरिभाषिते राशिभेदे च । "मेषो वृषो मृगेन्द्रश्च दिवान्धाः परिकीर्त्तिताः । मिथुनकर्कटकन्याश्च रात्रावन्धाः प्रकीर्त्तिता" इति तथा च मेषादिषु दिवा नक्षत्रस्य लाभः तत्र गृहीतवीरस्य दिवान्धत्वात् । मिथुनादिषु तु रात्रौ नक्षत्रस्य लाभः तत्र गृहीतवीरस्य रात्रावन्धत्वात्